

РГУ «Казахская национальная консерватория имени Курмангазы»

УДК 78.071(574)

На правах рукописи

КАЛИБАЕВА АЙЖАН СЕРИКОВНА

**Универсализм творческой деятельности современного музыканта
(на примере композиторов Казахстана)**

Аннотация

к тексту докторской диссертации на соискание степени доктора
философии (PhD) по специальности 8D02101 – Музыковедение

Научные консультанты:

Недлина В. Е.
кандидат искусствоведения (PhD),
доцент
КНК им. Курмангазы
г. Алматы, Казахстан

Кёльбл М.
ассоциированный профессор, доктор (PhD),
заведующий кафедрой народной музыки
и этномузыкологии,
Университет музыки и
исполнительских искусств (MDW)
г. Вена, Австрия

Республика Казахстан
Алматы, 2025

Работа выполнена на кафедре «Музыковедение и композиция» РГУ «Казахская национальная консерватории им. Курмангазы» Министерства культуры и информации Республики Казахстан.

Официальные рецензенты:

1. **Кирнарская Дина Константиновна** – доктор искусствоведения, доктор психологических наук, профессор, заведующая кафедрой истории музыки и советник ректора Российской академии музыки им. Гнесиных, г. Москва, Россия;
2. **Джумакова Умитжан Рахметулловна** – доктор искусствоведения, профессор кафедры «Музыковедение и композиция» РГУ «Казахский национальный университет искусств им. К. Байсеитовой», г. Астана, Казахстан.

Научные консультанты:

1. **Недлина Валерия Ефимовна** – кандидат искусствоведения (PhD), доцент кафедры «Музыковедение и композиция» РГУ «Казахская национальная консерватория им. Курмангазы», г. Алматы, Казахстан;
2. **Кёльбл Марко** – ассоциированный профессор, доктор (PhD), заведующий кафедрой народной музыки и этномузыкологии Университета музыки и исполнительских искусств (MDW), г. Вена, Австрия.

Защита состоится «17» ноября 2025 года в 14:00 часов на заседании Диссертационного совета по защите диссертаций по присуждению академической степени доктора философии (PhD) по специальности «8D02101 – Музыковедение» при РГУ «Казахская национальная консерватория им. Курмангазы» по адресу: г. Алматы, ул. Толе би, 59, Конференц-зал «Аль Фараби Hall».

С диссертацией можно ознакомиться в научном зале библиотеки РГУ «Казахская национальная консерватория им. Курмангазы».

Ученый секретарь
Диссертационного совета,
декан факультета кафедры вокала и
дирижирования,
к. иск., профессор

_____ А. Бултбаева

АННОТАЦИЯ
к тексту докторской диссертации
Калибаевой Айжан Сериковны
«Универсализм творческой деятельности современного музыканта
(на примере композиторов Казахстана)»,
представленной на соискание степени доктора философии (PhD)
по специальности 8D02101 – «Музыковедение»

Художественная культура XXI века развивается в условиях активной межкультурной интеграции, глобализации и расширения жанровых границ, что обуславливает возрастающую востребованность универсального типа творческой личности. Современный музыкант всё чаще совмещает функции композитора, исполнителя, педагога, исследователя и организатора, адаптируясь к новым художественным и социальным контекстам. В этих условиях универсализм трактуется не только как профессиональная многопрофильность, но и как особая способность к целостному мировосприятию, интеграции разнородных культурных кодов, гибкому художественному мышлению и междисциплинарному подходу. Такой тип творческой личности становится ключевым фактором развития музыкальной культуры в глобальном пространстве.

Актуальность исследования заключается в возрастающем интересе к феномену универсализма творческой личности как междисциплинарной проблеме, имеющей особое значение для осмысления современных процессов в музыкальном искусстве и культуре. Под универсализмом понимается не только способность органично совмещать различные сферы деятельности – композиторскую, исполнительскую, педагогическую, исследовательскую, организационную, – но и выражение целостного художественного мышления, охватывающего широкий спектр стилевых и жанровых регистров.

Для Казахстана тема универсализма имеет особую значимость, поскольку опирается на глубокие историко-культурные основания, восходящие к синкретическим формам традиционного искусства. В казахстанской музыкальной культуре универсализм личности является закономерным проявлением менталитета и социальной структуры. Традиционная модель казахского музыканта, владеющего инструментом, вокальной импровизацией и словесной поэтикой, восходит к архаическим синкретическим формам, где творческие функции существовали в неразделённом единстве.

В XX веке универсализм получил развитие в профессиональной среде, проявившись в деятельности ведущих представителей казахстанской композиторской школы, сочетавших композиторскую, исполнительскую, педагогическую, исследовательскую и организационную деятельность. Среди них – Газиза Жубанова, Еркегали Рахмадиев, Нагим Мендыгалиев,

Аида Исакова, Тлес Кажғалиев, Серик Ерқимбеков, Ақтоты Раимқұлова, Гүлжан Үзенбаева и другие. Их творческая практика показывает, что универсализм выступает не только как расширение профессионального диапазона, но и как особый тип художественного мышления.

В XXI веке универсализм приобретает новое звучание в условиях глобализации и межкультурных коммуникаций, становясь важным ресурсом развития современной казахстанской музыкальной культуры и её диалога с мировым художественным пространством.

Наиболее ярко универсализм воплощён в творчестве Гүлжан Үзенбаевой, которая органично сочетает композиторскую, исполнительскую и педагогическую деятельности. Анализ её опыта позволяет рассматривать универсализм не только как индивидуальное качество, но и как значимую категорию музыкального стиля, как форму культурной адаптации и стратегию самореализации в условиях поликультурности и исторической трансформации.

Цель исследования – выявить и системно проанализировать формы проявления универсализма в музыкальном искусстве как значимого феномена современной культуры на материале творчества казахстанских композиторов, в частности Г. Үзенбаевой.

Для достижения обозначенной цели были поставлены следующие **задачи**:

- проанализировать сущностные характеристики и понятийные аспекты универсализма в контексте художественной культуры постмодерна;
- определить роль универсальной творческой личности в развитии музыкального искусства Казахстана;
- выявить и апробировать методологические подходы к изучению феномена универсализма на материале творчества Г. Үзенбаевой.

Объект исследования – универсализм творческой личности и стиля как тенденция в современном музыкальном искусстве.

Предмет исследования – формы и особенности проявления универсализма в стиле и творческой деятельности казахстанских композиторов, на примере Г. Үзенбаевой.

Материал исследования включает теоретические и эмпирические данные, позволяющие рассматривать универсализм как междисциплинарное явление. Теоретическую основу составили труды по музыковедению, культурологии, социологии, психологии творчества и гендерным исследованиям. Основное внимание уделено анализу наследия Гүлжан Үзенбаевой (фортепианные произведения, камерные ансамбли, симфонические сочинения, обработки), в которых проявляются ключевые черты её универсализма. Эмпирическую базу составили биографические материалы, интервью, критика, архивные источники, а также

социологические и статистические данные о женщинах-композиторах Казахстана и других стран.

Методология исследования опирается на сочетание общенаучных, специальных и междисциплинарных методов, что обусловлено комплексным характером феномена универсализма. Подход основан на методологическом плюрализме постмодернистской научной парадигмы, объединяющей положения музыковедения, психологии творчества, нейропсихологии, философии и социологии. Применялись методы анализа и синтеза, целостного анализа музыкального произведения, исторический и герменевтический подходы. Использованы также сравнительно-исторический метод и гендерный анализ, включающий статистические и социологические исследования, интервью с женщинами-композиторами. Такой комплекс методов позволил рассмотреть универсализм как культурно-когнитивный феномен, проявляющийся в стиле, мышлении и профессиональной деятельности.

Теоретическая база исследования опирается на широкий круг междисциплинарных подходов, отражающих специфику универсализма как культурного и профессионального феномена. В качестве методологической основы использованы труды, посвящённые самой категории универсализма и её проявлениям в музыкальной культуре (Н. Гаврюшин, Н. Гончаренко, В. Гарпушкин, Ю. Толкачёв, М. Круглова, Э. Диссанаике, К. Кинг). Анализ художественной практики универсальных личностей опирается на музыкально-аналитическую традицию (Б. Асафьев, В. Цуккерман, Л. Мазель). При исследовании исполнительства учитываются концепции Н. Корыхаловой, А. Рубинштейна, А. Алексеева. Важное место занимает изучение казахстанской музыкальной науки (А. Мухамбетова, В. Недлина, Т. Джумалиева, С. Елеманова), осмысляющей взаимодействие традиционной и академической культур.

Культурологические и семиотические подходы (Ю. Лотман, Г. Орлов, А. Лосев) позволяют рассматривать универсализм в контексте взаимодействия устных и письменных типов культуры. Существенную роль играют психологические исследования музыкального мышления (К. Сишор, Г. Айзенк, Б. Теплов, С. Рубинштейн, В. Петрушин, Д. Кирнарская). Гендерное направление представлено в трудах С. МакКлари, М. Цитрон, Э. Коскофф, а также казахстанских исследователей (С. Кузембай, Н. Кетегенова, У. Джумакова).

Степень научной изученности темы исследования. Феномен универсализма творческой личности изучается в философии, культурологии, музыковедении, психологии и социологии. В философско-культурологической традиции он трактуется как проявление целостного миропонимания и синтетического мышления (Н. Бердяев, С. Тураев и др.). В последние десятилетия сформировалось самостоятельное научное направление, рассматривающее универсализм как профессиональную

стратегию и художественную установку (Н. Гаврюшин, Н. Гончаренко, В. Гарпушкин, Ю. Толкачёв, М. Круглова). В музыкознании универсализм соотносится с постмодернистской полистилистикой и индивидуальностью авторского мышления (А. Лосев, Ю. Холопов, А. Шнитке).

Социологический подход (Т. Адорно, И. Земцовский, В. Юнусова) связывает универсализм с изменением профессионального поля и форм музыкальной коммуникации. Значительный вклад в осмысление темы внесли труды по исполнительству (А. Рубинштейн, А. Алексеев, А. Досаева, А. Мухитова, А. Нусупова), а также исследования казахстанской музыкальной школы (Т. Джумалиева, С. Елеманова, В. Недлина).

Научная новизна исследования заключается в том, что в работе впервые осуществлён междисциплинарный анализ феномена универсализма в казахстанской музыкальной культуре с привлечением концепций музыкознания, психологии и социологии. Разработана методология анализа универсализма как комплексной категории, включающей стиль, профессиональную многопрофильность и когнитивные особенности творческого мышления. Уточнено понятие универсализма применительно к современной музыкальной культуре, выявлены его ключевые характеристики – многопрофильность, стилевой синкретизм, гибкость мышления, интегративность культурных кодов. Введён в научный оборот обширный корпус источников (биографические данные, аналитические и критические материалы, статистика). Предложена классификация жанров и исполнительских практик тюркоязычных народов по гендерному признаку. Реализован комплексный анализ творчества Гульжан Узенбаевой, позволяющий рассматривать её как репрезентативный пример универсализма в композиторской, исполнительской и педагогической сферах.

Положения, выносимые на защиту:

1. Универсализм творческой личности определяется как многоаспектное явление, объединяющее многофункциональность деятельности и интегративный тип музыкального мышления;
2. Историко-культурная эволюция универсализма в музыке отражает переход от интуитивной многозадачности традиционной культуры к осознанной профессиональной стратегии и становлению универсализма как элемента профессиональной идентичности музыканта;
3. Когнитивные и нейропсихологические основы универсализма выражаются в пластичности, многозадачности и ассоциативности музыкального мышления, что подтверждает его междисциплинарный характер;
4. Универсализм в казахстанской музыке сформировался под влиянием традиционной культуры, советской образовательной модели и

современной художественной практики, обеспечив интеграцию национальных и академических форм в индивидуальные стили композиторов;

5. Феномен женской вовлечённости в композиторское творчество в Казахстане отражает сочетание институциональной поддержки и этнокультурных представлений о женской активности, проявляющейся в форме художественного универсализма;
6. Творчество Гульжан Узенбаевой представляет собой пример художественного универсализма, основанного на единстве композиторской, исполнительской и педагогической деятельности;
7. Композиторский стиль Гульжан Узенбаевой основан на принципах межкультурного диалога, сочетающего казахскую интонационную традицию с современными формами академической композиции.

Апробация и внедрение результатов исследования. Основные положения диссертации были представлены в докладах на международных конференциях, опубликованы в четырех научных статьях в изданиях, рекомендованных КОКШВО МНВО РК, а также в одной публикации в журнале, входящем в базу данных Scopus. Полученные результаты внедрены в учебный процесс и исполнительскую практику, а также нашли применение в композиторском творчестве.

Список публикаций по теме диссертации:

а) в изданиях, рекомендованных КОКШВО МНВО РК:

1. Kalibayeva A., Imayo A. *Culture Management Through the Prism Achievements of Kazakhstan Art* // Central Asian Journal of Art Studies (CAJAS) КАЗНАИ им. Т. Жургенова. – 2021. – Т. 6. – № 4. – С. 104-121. DOI: <https://doi.org/10.47940/cajas.v6i4.492>
2. Калибаева А. С., Недлина В. Е. *Роль казахстанского музыкознания в трансформации национальной идентичности* // Керуен. – 2024. – Т. 82. – № 1. – С. 336-353.
DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2024.1-26>
3. Kalibayeva A., Onalbayeva K. *In Search of Versatility: The History of Music Through the Prism of Musicians' Specialization* // Saryn. – 2024. – vol. 12. – no. 4. – С. 20-38.
DOI: <https://doi.org/10.59850/SARYN.4.12.2024.219>

б) в базе данных Scopus:

4. Kalibayeva A., Nedlina V., Somov A. *The Energy of "Female" Music: Gender Statistics and Cultural Prerequisites for Gender Equality Among Kazakh Composers* // Musicologist. – 2025. – 9 (1). – С. 121-157.
DOI: <https://doi.org/10.33906/musicologist.1368755>

в) в сборниках международных научных конференций и научно-методических изданиях:

5. Калибаева А. *Композитор-исполнитель в современном искусстве Казахстана. К вопросу универсализма творческой деятельности* //

- Вестник музыкальной науки. – 2021. – Т.9. – №3.– С.101-109.
DOI: <https://doi.org/10.24412/2308-1031-2021-3-101-109>
6. Kalibayeva A. *Universalism of creative personality (on the example of Gulzhan Uzenbayeva)* // Вестник НАН РК. – 2021. – Vol.4. – № 392 – P. 205-211. DOI: <https://doi.org/10.32014/2021.2518-1467.155>
 7. Калибаева А. *Универсализм творческой личности (на примере Гульжан Узенбаевой)* // В кн.: *Қазіргі сахналық және экрандық өнердегі ұлттық құндылықтардың трансформациялануы. Материалы международной конференции.* – 2021. – Алматы: Print Express. – С. 242-258.
 8. Калибаева А. *Женщины-композиторы в Казахстане и в мире: статистическое исследование* // В кн.: *Еркегали Рахмадиев. XXI век. Материалы международной научно-практической конференции.* – 2022. – Алматы: КНК им. Курмангазы. – С. 91-99.
 9. Калибаева А. С., Недлина В. Е., Койлыбаева М. Т., Трутнева Т. В. *Трансформации национального стиля в диалоге культур: два типа композиции в казахской музыке* // *Проблемы музыкальной науки / Music Scholarship.* – 2022. – № 2. – С. 31-46.
DOI: <https://doi.org/10.17674/2782-3601.2022.2.031-046>
 10. Калибаева А. *«Фантазия для фортепиано» Гульжан Узенбаевой* // В кн.: *Национальные фортепианные школы: научно-методическое пособие для студентов ОП «Специальное фортепиано» (бакалавриат).* – 2025. – Т. 1. – Алматы; Саратов; Ташкент. – С. 33-45.

Структура диссертации. В соответствии с поставленными целью и задачами, структура работы включает Введение, три раздела, Заключение, Список использованных источников.

Во **Введении** обосновываются актуальность, научная новизна, определяются объект, предмет, цели и задачи исследования, методологическая основа работы и положения, выносимые на защиту.

Первый раздел «Универсализм: определение, историческая эволюция и когнитивные основания» состоит из трёх подразделов и раскрывает теоретико-методологическую основу исследования. В *первом подразделе* сопоставляются различные подходы к его пониманию в философии, культурологии, музыкознании и психологии, а также формируется авторская концепция универсализма как многогранного феномена, объединяющего когнитивные, профессиональные и культурные измерения. *Второй подраздел* посвящён прослеживанию исторических форм универсализма. Показано, как он проявлялся в синкретических формах традиционного искусства и в фигуре музыканта-универсала, совмещавшего композиторские, исполнительские и педагогические функции. Далее рассматривается его развитие в академической традиции Нового времени и новые очертания, которые он приобрёл в условиях

постмодернистской художественной парадигмы и глобализационных процессов. В *третьем подразделе* внимание сосредоточено на музыкальном мышлении как основе творческого процесса. Рассматриваются психологические и нейропсихологические механизмы, обеспечивающие его многоплановость, пластичность и интегративность. Особый акцент сделан на взаимосвязи одарённости, импровизационных и интерпретационных навыков с формированием универсального типа личности музыканта, что позволяет понимать универсализм как фундаментальную характеристику профессионального сознания.

Во втором разделе «Универсализм музыканта в разрезе социальных групп: гендерный и историко-культурный аспекты» универсализм рассматривается как социально и культурно обусловленный феномен, проявляющийся в исторических, этнических и гендерных контекстах. Особый акцент сделан на казахстанской музыкальной культуре, где универсализм формируется на основе синтеза кочевой традиции, советской образовательной системы и глобализационных процессов. *Первый подраздел* посвящён анализу универсальных качеств композиторов, совмещающих разные профессиональные роли и функции, что позволяет выявить специфику развития отечественной композиторской школы. *Второй подраздел* акцентирует внимание на женщинах-композиторах, их культурных предпосылках, профессиональных стратегиях и особенностях творческой самореализации. В исследовании использованы статистические данные, социологические опросы и интервью, что позволило сопоставить гендерные закономерности казахстанской академической музыки с мировыми тенденциями. В результате показано, что участие женщин в музыкальной культуре Казахстана имеет устойчивые историко-культурные корни, а универсализм проявляется как в индивидуальном стиле, так и в социальных моделях творческого поведения.

Третий раздел «Творчество Гульжан Узенбаевой как проявление универсализма» объединяет два подраздела и целиком посвящён комплексному рассмотрению её деятельности. В *первом подразделе* универсализм рассматривается через три взаимосвязанные сферы профессиональной деятельности Гульжан Узенбаевой – композиторство, исполнительство и педагогику. Раскрываются этапы становления её авторского стиля, специфика композиторского мышления и особенности стилистического синтеза. Анализируются исполнительская стратегия и интерпретационные принципы, а также педагогическая концепция, основанная на преемственности традиций и интеграции опыта различных направлений творческой практики. Во *втором подразделе* основное внимание уделено анализу её творческого метода и стилистических особенностей. Исследуются национально-интонационная основа и процессы этнокультурной интеграции, проявления полистилистики и жанровых трансформаций, образ времени и философская концепция в её сочинениях,

сценическое мышление композитора-исполнителя и драматургия камерных форм. Показано, что универсализм в её музыке выражается в органичном соединении локальных и глобальных элементов, в диалоге казахской традиции с европейскими жанровыми моделями и современными композиционными техниками. Такое сочетание придаёт художественной системе Г. Узенбаевой уникальность и значимость как в национальном, так и в мировом культурном контексте.

В Заключении обобщены результаты исследования универсализма творческой личности как многогранного феномена, включающего профессиональные, когнитивные и культурные измерения. Универсализм проявляется не только в совмещении функций, но и в особом типе мышления, основанном на интеграции разнородного музыкального опыта. Прослежена его историко-культурная эволюция – от синкретического единства в традиционной культуре до осознанной профессиональной стратегии в академической музыке. Междисциплинарный подход позволил уточнить когнитивные основания феномена, а анализ казахстанского контекста выявил его специфику на пересечении традиционной модели, советской школы и постсоветских трансформаций, придающих ему характер культурного синтеза. Особое внимание уделено гендерному аспекту, отражающему высокую вовлечённость женщин в академическую традицию, а также творчеству Гульжан Узенбаевой как яркому примеру художественного универсализма, соединяющего композиторскую, исполнительскую и педагогическую сферы. Таким образом, универсализм осмыслен как эстетическая парадигма и профессиональная стратегия современной музыки, определяющая развитие казахстанской академической традиции в мировом контексте.

«Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы» РММ

ӘОЖ 78.071(574)

Қолжазба құқығында

ҚАЛИБАЕВА АЙЖАН СЕРІКҚЫЗЫ

**Заманауи музыканттың шығармашылық әмбебаптылығы
(Қазақстан композиторларын мысалында)**

Аннотация

8D02101 – Музыкатану мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алуға жазылған докторлық диссертация

Ғылыми кеңесшілер:
Недлина В. Е.
өнертану кандидаты (PhD),
доцент
Құрманғазы атындағы
Қазақ ұлттық консерваториясы
Алматы қ., Қазақстан

Кельбл М.
ассоциирленген профессор, PhD докторы,
халық музыкасы мен этномузыкатану
кафедрасының меңгерушісі
Музыка және орындаушылық
өнер университеті (MDW)
Вена қ., Австрия

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2025

Жұмыс «Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы» РММ-нің «Музыкатану және композиция» кафедрасында, Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің қарамағында орындалды.

Ресми рецензенттер:

1. **Кирнарская Дина Константиновна** – өнертану докторы, психология ғылымдарының докторы, профессор, Гнесиндер атындағы Ресей музыка академиясының музыка тарихы кафедрасының меңгерушісі, ректордың кеңесшісі, Мәскеу қ., Ресей;
2. **Джұмакова Үмітжан Рахметоллақызы** – өнертану докторы, профессор, РММ К. Байсейітова атындағы Қазақ ұлттық өнер университетінің «Музыкатану және композиция» кафедрасының профессоры, Астана қ., Қазақстан.

Ғылыми кеңесшілер:

1. **Недлина Валерия Ефимовна** – өнертану ғылымдарының кандидаты (PhD), «Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының» РММ «Музыкатану және композиция» кафедрасының доценті, Алматы қ., Қазақстан;
2. **Кёльбл Марко** – ассоциирленген профессор, PhD докторы, Музыка және орындаушылық өнер университетінің (MDW) халық музыкасы мен этномузыкалогия кафедрасының меңгерушісі, Вена қ., Австрия.

Қорғау 2025 жылдың «17» қарашасында, сағат 14:00-де, «8D02101 – Музыкатану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін құрылған диссертациялық кеңестің отырысында отырысында өтеді. Қорғау орны: Алматы қаласы, Төле би көшесі, 59, «Әл-Фараби Hall» конференц-залы.

Диссертациямен Құрманғазы ат. Қазақ ұлттық консерваториясы Кітапханасының Ғылыми залында танысуға болады.

ДК ғылыми хатшысы,
вокал және дирижерлеу
кафедрасы факультетінің деканы,
өнертану кандидаты, профессор

_____ А. Бұлтбаева

**8D02101 – «Музыкатану» мамандығы бойынша
 философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға ұсынылған
 Қалибаева Айжан Серікқызының
 «Заманауи музыканттың шығармашылық әмбебаптылығы
 (Қазақстан композиторларының мысалында)»
 мәтініне жазылған докторлық диссертациясына**

АННОТАЦИЯ

Қазіргі өнер мәдени аралық интеграция және жанрлық шекаралардың кеңейуі жағдайында дамып келеді. Бұл композитор, орындаушы, зерттеуші және педагог қасиеттерін ұштастыратын әмбебап шығармашылық тұлғаға деген сұранысты айқындайды. Әмбебаптылық тек кәсіби көпқырлылық ретінде ғана емес, сонымен қатар тұтас дүниетанымға және мәдени кодтарды біріктіру қабілетіне ие болу ретінде түсіндіріледі. Қазақстандық музыкалық мәдениетте ол жеке тұлғалық қасиет ретінде де, сондай-ақ дәстүрлі мәдениет, кеңестік білім беру үлгісі және жаһандану үдерістерінің тоғысында қалыптасатын әлеуметтік-мәдени ресурс ретінде де көрініс табады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығы күрделі әрі көпқырлы құбылыс болып табылады және ол музыка тану, мәдениеттану, өнер философиясы мен аралас ғылымдарда тұрақты қызығушылық тудырады. Әмбебаптылық тек композиторлық, орындаушылық, педагогикалық, зерттеушілік, ұйымдастырушылық сияқты әртүрлі қызмет салаларын табиғи үйлестіру қабілеті ретінде ғана емес, сондай-ақ стильдік және жанрлық регистрлердің кең спектрін қамтитын тұтас көркемдік ойлау жүйесінің көрінісі ретінде түсіндіріледі. Тарихи тұрғыда әмбебаптылық дәстүрлі өнер мен ауызша музыкалық мәдениетке тән қасиет болған, өйткені шығармашылық иесі бірнеше функцияны бір бойына тоғыстырған. Алайда модерн дәуірінде ол біртіндеп тар мамандануға орын берді. Постмодернизм мен жаһандану үдерістерімен байланысты қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдай әмбебаптылықты қазіргі музыканттың негізгі сипаттамасы ретінде алдыңғы қатарға шығарып отыр, ол көпқызметтілікте, жанр аралықта және көркем тілдің полистилистикасында айқындалады.

Қазақстан үшін бұл тақырыптың маңызы ерекше, себебі әмбебаптылық дәстүрлі өнердің синкреттикалық түрлеріне барып тірелетін терең тарихи-мәдени негіздерге ие. XX ғасырда ол түрлі кәсіби рөлдерді ұштастырған қазақстандық композиторлық мектептің жетекші өкілдерінің қызметінде көрініс тапса, XXI ғасырда жаһандану жағдайында жаңа қырынан айшықталды. Әмбебаптылықтың ең жарқын көрінісі Гүлжан Өзенбаеваның шығармашылығында байқалады, ол композиторлық, орындаушылық және педагогикалық қызметті табиғи үйлесімде біріктіреді.

Оның тәжірибесін талдау әмбебаптылықты тек жеке тұлғалық қасиет ретінде ғана емес, сонымен қатар музыкалық стильдің маңызды категориясы, мәдени бейімделудің нысаны және полимәдениеттілік пен тарихи трансформация жағдайындағы өзін-өзі жүзеге асыру стратегиясы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты – қазіргі мәдениеттің маңызды құбылысы ретінде музыкалық өнердегі әмбебаптылықтың көрініс беру формаларын қазақстандық композиторлар, атап айтқанда Г. Өзенбаеваның шығармашылығы негізінде айқындау және жүйелі түрде талдау.

Белгіленген мақсатқа қол жеткізу үшін төмендегідей **міндеттер** қойылды:

- постмодерн көркем мәдениеті контекстінде әмбебаптылықтың мәндік сипаттамалары мен ұғымдық қырларын талдау;
- Қазақстан музыкалық өнерінің дамуындағы әмбебап шығармашылық тұлғаның рөлін айқындау;
- Г. Өзенбаеваның шығармашылығы негізінде әмбебаптылық феноменін зерделеудің әдіснамалық тәсілдерін анықтау және сынақтан өткізу.

Зерттеу нысаны – заманауи музыкалық өнердегі үрдіс ретінде шығармашылық тұлға мен стильдің әмбебаптылығы.

Зерттеу пәні – Қазақстандық композиторлардың, соның ішінде Г. Өзенбаеваның мысалында, стиль мен шығармашылық қызметтегі әмбебаптылықтың көрініс беру формалары мен ерекшеліктері.

Зерттеу материалы әмбебаптылықты пәнаралық құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін теориялық және эмпирикалық деректерді қамтиды. Теориялық негізін музыкатану, мәдениеттану, социология, шығармашылық психологиясы және гендерлік зерттеулер бойынша еңбектер құрайды. Негізгі назар Гүлжан Өзенбаеваның мұрасын (фортепианолық шығармалар, камералық ансамбльдер, симфониялық туындылар, өңдеулер) талдауға аударылды, онда оның әмбебаптылығының басты қырлары көрініс табады. Эмпирикалық базаны өмірбаянына қатысты мәліметтер, сұхбаттар, сын мақалалар, мұрағат деректері, сондай-ақ Қазақстан мен басқа елдердің әйел-композиторлары туралы социологиялық және статистикалық мәліметтер құрайды.

Зерттеу әдіснамасы әмбебаптылық құбылысының кешенді сипатына байланысты жалпығылыми, арнайы және пәнаралық әдістердің үйлесіміне негізделеді. Бұл тәсіл постмодернистік ғылыми парадигманың методологиялық плюрализміне сүйенеді, ол музыкатану, шығармашылық психологиясы, нейропсихология, философия және социология қағидаларын біріктіреді. Талдау мен синтез, музыкалық шығарманы тұтастай талдау, тарихи және герменевтикалық тәсілдер қолданылды. Сонымен қатар салыстырмалы-тарихи әдіс пен статистикалық және социологиялық зерттеулерді, әйел-композиторлармен сұхбаттарды қамтитын гендерлік

талдау пайдаланылды. Осындай әдістер кешені әмбебаптылықты стильде, ойлауда және кәсіби қызметте көрініс табатын мәдени-танымдық құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік берді.

Зерттеудің теориялық негізі әмбебаптылықтың мәдени және кәсіби құбылыс ретіндегі ерекшелігін бейнелейтін кең ауқымды пәнаралық тәсілдерге сүйенеді. Әдіснамалық база ретінде әмбебаптылық категориясына және оның музыкалық мәдениеттегі көріністеріне арналған еңбектер пайдаланылды (Н. Гаврюшин, Н. Гончаренко, В. Гарпушкин, Ю. Толкачёв, М. Круглова). Әмбебап тұлғалардың көркемдік тәжірибесін талдау музыкалық-аналитикалық дәстүрге сүйенеді (Б. Асафьев, В. Цуккерман, Л. Мазель). Орындаушылықты зерттеу барысында Н. Корыхалова, А. Рубинштейн, А. Алексеев тұжырымдамалары ескерілді. Дәстүрлі және академиялық мәдениеттердің өзара ықпалдастығын зерделейтін қазақстандық музыка ғылымының еңбектері (А. Мухамбетова, В. Недлина, Т. Джумалиева, С. Елеманова) маңызды орын алады.

Мәдениеттанулық және семиотикалық тәсілдер (Ю. Лотман, Г. Орлов, А. Лосев) мәдениеттің ауызша және жазбаша түрлерінің өзара әрекеттестігі контекстінде әмбебаптылықты қарастыруға мүмкіндік береді. **Музыкалық ойлауды** психологиялық тұрғыдан зерттеулер (Б. Теплов, С. Рубинштейн, Д. Кирнарская, В. Петрушин) маңызды рөл атқарады. **Гендерлік бағыт** С. МакКлари, М. Цитрон, Э. Коскофф, сондай-ақ қазақстандық зерттеушілердің (С. Күзембай, Н. Кетегенова, Ұ. Джұмакова) еңбектерінде көрініс тапқан.

Тақырыптың ғылыми тұрғыдан зерттелу дәрежесі. Шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығы феномені философия, мәдениеттану, музыка тану, психология және социология ғылымдарында қарастырылады. Философиялық-мәдениеттанулық дәстүрде ол тұтас дүниетаным мен синтездік ойлаудың көрінісі ретінде түсіндіріледі (Н. Бердяев, С. Тураев және т.б.). Соңғы онжылдықтарда әмбебаптылықты кәсіби стратегия және көркемдік ұстаным ретінде қарастыратын дербес ғылыми бағыт қалыптасты (Н. Гаврюшин, Н. Гончаренко, В. Гарпушкин, Ю. Толкачёв, М. Круглова). Муzyкатану саласында әмбебаптылық постмодернистік полистилистика және авторлық ойлау даралығымен сабақтастырылады (А. Лосев, Ю. Холопов, А. Шнитке).

Социологиялық тұрғы (Т. Адорно, И. Земцовский, В. Юнусова) әмбебаптылықты кәсіби өрістің өзгеруімен және музыкалық коммуникация формаларымен байланыстырады. Тақырыпты түсіндіруге елеулі үлес орындаушылыққа арналған еңбектер (А. Рубинштейн, А. Алексеев, А. Досаева, А. Мухитова, А. Нүсіпова), сондай-ақ қазақстандық музыкалық мектепті зерттеулер (В. Недлина, Т. Джумалиева, С. Елеманова) қосты.

Әмбебаптылықты кешенді зерттеу шығармашылық психологиясына (К. Сишор, Г. Айзенк, Б. Теплов, Д. Кирнарская, В. Петрушин) сүйенеді, бұл оны ойлаудың пәнаралық сипаты мен көпқырлы дарындылықтың

нәтижесі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Маңызды бағыттардың бірі – гендерлік талдау (С. МакКлари, М. Цитрон, Э. Коскофф), ал қазақстандық ғылымда – С. Күзембай, Ұ. Джұмақова, Н. Кетегенова, С. Үтеғалиеваның еңбектері.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазақстандық музыкалық мәдениеттегі әмбебаптылық феноменін музыкатану, психология және социология тұжырымдамаларын тарта отырып, алғаш рет пәнаралық талдаудан өткізгенімен айқындалады. Әмбебаптылықты стильді, кәсіби көпқырлылықты және шығармашылық ойлаудың когнитивтік ерекшеліктерін қамтитын кешенді категория ретінде талдаудың әдіснамасы жасалды. Қазіргі музыкалық мәдениетке қатысты әмбебаптылық ұғымы нақтыланып, оның негізгі сипаттамалары айқындалды – көпқызметтілік, стильдік синкретизм, ойлау икемділігі, мәдени кодтардың интегративтілігі. Ғылыми айналымға кең ауқымды дереккөздер енгізілді (өмірбаянның мәліметтері, аналитикалық және сын материалдар, статистика). Түркітілдес халықтардың жанрлары мен орындаушылық тәжірибелерін гендерлік белгі бойынша жіктеу ұсынылды. Гүлжан Өзенбаеваның шығармашылығына кешенді талдау жасалып, оны композиторлық, орындаушылық және педагогикалық салалардағы әмбебаптылықтың репрезентативті үлгісі ретінде қарастыруға мүмкіндік берілді.

Қорғауға шығарылатын тұжырымдар:

1. Шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығы тек көпқызметтілікті ғана емес, сонымен бірге әртүрлі музыкалық тәжірибелерді интеграциялауды қамтамасыз ететін ойлау ерекшеліктерін де қамтитын күрделі құбылыс болып табылады;
2. Әмбебаптылықтың тарихи-мәдени эволюциясы интуитивті көпқызметтіліктен институционалдық тәжірибеде бекітілген саналы кәсіби стратегияға өтуді бейнелейді;
3. Әмбебаптылықтың когнитивтік негізі музыкалық ойлаудың икемділігінде, көпқызметтілігінде және ассоциативтілігінде көрініс табады, бұл оның пәнаралық сипатын дәлелдейді;
4. Қазақстан музыка өнерінде әмбебаптылық дәстүрлі мәдениет, кеңестік білім беру моделі және қазіргі көркемдік тәжірибенің өзара ықпалдасуының нәтижесі ретінде қалыптасты;
5. Қазақстандағы әйелдердің композиторлық шығармашылыққа тартылуы өнердегі әйел рөлі туралы этномәдени түсініктермен қолдау тапқан бірегей әлеуметтік-мәдени феномен болып табылады;
6. Гүлжан Өзенбаеваның шығармашылығы композиторлық, орындаушылық және педагогикалық қызметтің табиғи үйлесімін көрсететін әмбебаптылықтың үлгісі болып табылады;
7. Гүлжан Өзенбаеваның композиторлық стилі қазақтың интонациялық дәстүрін академиялық композицияның заманауи формаларымен тоғыстырған мәдени аралық диалогқа негізделген.

Зерттеу нәтижелерінің апробациясы мен енгізілуі. Диссертацияның негізгі тұжырымдары халықаралық конференцияларда жасалған баяндамаларда ұсынылды, ҚР БҒМ БҒССҚК ұсынған басылымдарда төрт ғылыми мақалада және Scopus деректер базасына енген журналдағы бір жарияланымда жарық көрді. Алынған нәтижелер оқу процесіне және орындаушылық тәжірибеге енгізілді, сондай-ақ композиторлық шығармашылықта қолданылды.

Диссертация тақырыбы бойынша жарияланымдар тізімі:

а) ҚР БҒМ БҒССҚК ұсынған басылымдарда:

1. Kalibayeva A., Imayo A. *Culture Management Through the Prism Achievements of Kazakhstan Art* // Central Asian Journal of Art Studies (CAJAS) Т. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА. – 2021. – Т. 6. – № 4. – 104-121 бб. DOI: <https://doi.org/10.47940/cajas.v6i4.492>
2. Калибаева А. С., Недлина В. Е. *Қазақстандық музыка танудың ұлттық бірегейлікті трансформациялаудағы рөлі* // Керуен. – 2024. – Т. 82. – № 1. – 336-353 бб. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2024.1-26>
3. Kalibayeva A., Onalbayeva K. *In Search of Versatility: The History of Music Through the Prism of Musicians' Specialization* // Сарын. – 2024. – Т. 12. – № 4. – 20-38 бб. DOI: <https://doi.org/10.59850/SARYN.4.12.2024.219>

б) Scopus деректер базасында:

4. Kalibayeva A., Nedlina V., Somov A. *The Energy of "Female" Music: Gender Statistics and Cultural Prerequisites for Gender Equality Among Kazakh Composers* // Musicologist. – 2025. – Т. 9. – № 1. – 121-157 бб. DOI: <https://doi.org/10.33906/musicologist.1368755>

в) Халықаралық ғылыми конференциялар жинақтарында және ғылыми-әдістемелік басылымдарда:

5. Калибаева А. *Қазақстандағы қазіргі өнердегі композитор-орындаушы. Шығармашылық қызметтің әмбебаптылығы мәселесіне орай* // Музыкатану ғылымының хабаршысы. – 2021. – Т. 9. – № 3. – 101-109 бб. DOI: <https://doi.org/10.24412/2308-1031-2021-3-101-109>
6. Kalibayeva A. *Universalism of creative personality (on the example of Gulzhan Uzenbayeva)* // ҚР ҰҒА хабаршысы. – 2021. – Т. 4, № 392. – 205-211 бб. DOI: <https://doi.org/10.32014/2021.2518-1467.155>
7. Калибаева А. *Шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығы (Гүлжан Өзенбаеваның мысалында)* // Қазіргі сахналық және экрандық өнердегі ұлттық құндылықтардың трансформациялануы. Халықаралық конференция материалдары. – 2021. – Алматы: Print Express. – 242-258 бб.
8. Калибаева А. *Қазақстандағы және әлемдегі әйел-композиторлар: статистикалық зерттеу* // Еркегали Рахмадиев. XXI ғасыр.

- Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – 2022. – Алматы: Құрманғазы атындағы ҚҰК. – 91-99 бб.
9. Калибаева А. С., Недлина В. Е., Қойлыбаева М. Т., Трутнева Т. В. *Мәдениеттер диалогындағы ұлттық стиль трансформациялары: қазақ музыкасына тән екі композиция түрі* // Проблемы музыкальной науки / Music Scholarship. – 2022. – № 2. – 31-46 бб. DOI: <https://doi.org/10.17674/2782-3601.2022.2.031-046>
10. Калибаева А. *Гүлжан Өзенбаеваның «Фортепианоға арналған фантазиясы»* // Ұлттық фортепианолық мектептер: «Арнайы фортепиано» білім беру бағдарламасы студенттеріне арналған ғылыми-әдістемелік құрал (бакалавриат). – 2025. – Т. 1. – Алматы; Саратов; Ташкент. – 33-45 бб.

Диссертацияның құрылымы. Белгіленген мақсат пен міндеттерге сәйкес жұмыстың құрылымы Кіріспеден, үш бөлімнен, Қорытындыдан және пайдаланылған дереккөздер тізімінен тұрады.

Кіріспеде зерттеудің өзектілігі мен ғылыми жаңалығы негізделіп, зерттеу нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері, жұмыстың әдіснамалық негізі және қорғауға шығарылатын тұжырымдар айқындалады.

Бірінші бөлім «Әмбебаптылық: анықтамасы, тарихи эволюциясы және когнитивтік негіздері» үш тармақтан тұрады және зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін ашады. *Бірінші тармақта* – **«Шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығы: анықтамасы және типологиясы»** – философия, мәдениеттану, музыкатану және психологиядағы түрлі түсіндіру тәсілдері салыстырылады, сондай-ақ әмбебаптылықты когнитивтік, кәсіби және мәдени өлшемдерді біріктіретін көпқырлы құбылыс ретінде авторлық тұжырымдамасы ұсынылады. *Екінші тармақ* – **«Әмбебаптылықтың тарихи эволюциясы: мамандану және музыкалық рөлдердің трансформациясы»** – әмбебаптылықтың тарихи формаларын талдауға арналған. Онда дәстүрлі өнердің синкреттік түрлерінде және композиторлық, орындаушылық және педагогикалық функцияларды қатар ұштастырған музыкант-әмбебап тұлғасында оның қалай көрініс тапқаны көрсетіледі. Сонымен қатар Жаңа заманның академиялық дәстүріндегі дамуы және постмодернистік көркемдік парадигма мен жаһандану үдерістерінде алған жаңа сипаттары қарастырылады. *Үшінші тармақта* – **«Музыкадағы әмбебаптылық когнитивтік негізделген құбылыс ретінде»** – шығармашылық процестің негізі ретіндегі музыкалық ойлауға назар аударылады. Оның көпқырлылығын, икемділігін және интегративтілігін қамтамасыз ететін психологиялық және нейропсихологиялық механизмдер талданады. Ерекше назар дарындылық, импровизациялық және интерпретациялық қабілеттердің музыканттың әмбебап тұлғасын қалыптастырудағы өзара байланысына аударылған, бұл әмбебаптылықты кәсіби сананың іргелі сипаттамасы ретінде түсінуге мүмкіндік береді.

Екінші бөлім «Музыкант әмбебаптылығы әлеуметтік топтар тұрғысынан: гендерлік және тарихи-мәдени қырлар» әмбебаптылықты тарихи, этникалық және гендерлік контекстерде көрініс табатын әлеуметтік және мәдени негізделген құбылыс ретінде қарастырады. Ерекше назар қазақстандық музыкалық мәдениетке аударылады, мұнда әмбебаптылық көшпелі дәстүр, кеңестік білім беру жүйесі және жаһандану үдерістерінің синтезі негізінде қалыптасады. *Бірінші тармақ* – **«Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы әмбебаптылық»** – түрлі кәсіби рөлдер мен функцияларды ұштастыратын композиторлардың әмбебап қасиеттерін талдауға арналған, бұл отандық композиторлық мектептің даму ерекшелігін айқындауға мүмкіндік береді. *Екінші тармақ* – **«Музыкант әмбебаптылығы әлеуметтік топтар тұрғысынан (гендерлік және тарихи-мәдени қырлар)»** – әйел-композиторларға, олардың мәдени алғышарттарына, кәсіби стратегияларына және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру ерекшеліктеріне баса назар аударады. Зерттеуде статистикалық деректер, социологиялық сауалнамалар және сұхбаттар пайдаланылып, қазақстандық академиялық музыкадағы гендерлік заңдылықтар әлемдік үрдістермен салыстырылды. Нәтижесінде Қазақстандағы әйелдердің музыкалық мәдениетке қатысуының орнықты тарихи-мәдени тамыры бар екені көрсетіліп, әмбебаптылық жеке стильде де, шығармашылық мінез-құлықтың әлеуметтік үлгілерінде де көрініс табатыны дәлелденді.

Үшінші бөлім «Гүлжан Өзенбаеваның шығармашылығы шығармашылық тұлғаның әмбебаптылығының көрінісі ретінде» екі тармақтан тұрады және толықтай оның қызметін кешенді қарастыруға арналған. *Бірінші тармақ* – **«Г. Өзенбаеваның композиторлық, орындаушылық және педагогикалық қызметі шығармашылық тұлғаның біртұтастығының көрінісі ретінде»** – әмбебаптылықты оның кәсіби қызметінің үш өзара байланысты саласы арқылы қарастырады: композиторлық, орындаушылық және педагогикалық. Мұнда авторлық стильдің қалыптасу кезеңдері, композиторлық ойлаудың ерекшелігі және стилдік синтездің сипаты ашылады. Орындаушылық стратегиясы мен интерпретациялық қағидалары талданады, сондай-ақ дәстүр сабақтастығына және түрлі шығармашылық тәжірибе бағыттарын біріктіруге негізделген педагогикалық тұжырымдамасы қарастырылады. *Екінші тармақ* – **«Гүлжан Өзенбаеваның композиторлық ойлауы мен стилінің әмбебаптылығы»** – оның шығармашылық әдісіне және стилдік ерекшеліктеріне талдау жасауға бағытталған. Зерттеуде ұлттық-интонациялық негіз бен этномәдени интеграция үдерістері, полистилистика мен жанрлық трансформация көріністері, шығармаларындағы уақыт бейнесі мен философиялық концепция, композитор-орындаушының сахналық ойлауы және камералық формалардың драматургиясы қарастырылады. Г. Өзенбаеваның музыкасындағы әмбебаптылық

жергілікті және жаһандық элементтердің табиғи тоғысында, қазақ дәстүрі мен еуропалық жанрлық модельдер және заманауи композициялық техникалардың диалогында айқындалады. Мұндай үйлесім оның көркемдік жүйесіне ұлттық қана емес, әлемдік мәдениет контекстінде де айрықша мән мен маңыз береді.

Қорытындыда шығармашылық тұлғаның кәсіби, когнитивтік және мәдени өлшемдерді қамтитын көпқырлы құбылыс ретіндегі әмбебаптылығы жөніндегі зерттеу нәтижелері жинақталды. Әмбебаптылық тек әртүрлі функцияларды үйлестіруде ғана емес, сонымен бірге әртекті музыкалық тәжірибелерді интеграциялауға негізделген ойлаудың ерекше түрінде де көрініс табатыны көрсетілді. Оның тарихи-мәдени эволюциясы айқындалды: дәстүрлі мәдениеттегі композитор, орындаушы және педагог функцияларының синкреттік бірлігінен академиялық музыкадағы саналы кәсіби стратегияға дейінгі даму жолы қарастырылды.

Пәнаралық тәсіл музыкалық ойлаудың икемділігі, көпқызметтілігі және ассоциативтілігімен байланысты әмбебаптылықтың когнитивтік негіздерін нақтылауға мүмкіндік берді. Қазақстан мәдениетіндегі әмбебаптылықтың ерекшелігі дәстүрлі үлгі, кеңестік академиялық мектеп және посткеңестік трансформациялардың тоғысында қалыптасып, оған мәдени синтез сипат береді.

Маңызды нәтижелердің бірі – композиторлық, орындаушылық, педагогикалық, ғылыми және әкімшілік қызметті ұштастыратын әмбебап тұлғалардың типологиялық ерекшеліктерін айқындау болды. Ерекше мәңгіе қыры – гендерлік аспект: Қазақстандағы әйелдердің академиялық дәстүрге белсене қатысуы институционалдық факторлармен де, этномәдени дәстүрлермен де түсіндіріледі. Осы контексте түркітілдес халықтардың музыкалық жанрлары мен орындаушылық тәжірибелерін гендерлік белгілеріне қарай жіктеу ұсынылды, бұл музыкалық мәдениеттегі гендерлік заңдылықтарды тереңірек талдауға мүмкіндік береді.

Әмбебаптылықтың жеке тұлғалық көрінісінің негізгі үлгісі ретінде Гүлжан Өзенбаеваның шығармашылығы танылды. Оның композиторлық, орындаушылық және педагогикалық қызметі табиғи үйлесімде тоғысады. Шығармаларында жанрлық алуандық, стильдік икемділік, сахналық ойлау және философиялық бағдар айқындалады, олар дәстүр мен жаңашылдықты, ұлттық пен жаһандықты, академиялық пен эксперименталдыны біріктіреді. Осылайша, әмбебаптылық қазіргі музыканың эстетикалық парадигмасы және кәсіби стратегиясы ретінде қарастырылып, қазақстандық академиялық дәстүрдің әлемдік контекстегі дамуын айқындайды.

“Kurmangazy Kazakh National Conservatory” RSE

UDC 78.071(574)

As a manuscript

KALIBAYEVA AIZHAN SERIKOVNA

**Versatility in the creational activities of the modern musician
(case study of Kazakh composers)**

Abstract

to the text of the doctoral dissertation submitted for the degree of
Doctor of Philosophy (PhD) by a specialty 8D02101 – Musicology

Scientific Supervisors:

Nedlina V. E.

Candidate of Art Studies (PhD),

Associate Professor

Kurmangazy Kazakh National Conservatory

Almaty, Kazakhstan

Kölbl M.

Associate Professor, Doctor (PhD),

Chair of the Department of

Folk Music and Ethnomusicology,

University of Music and Performing Arts (MDW)

Vienna, Austria

The Republic of Kazakhstan

Almaty, 2025

The dissertation was performed at the Department of Musicology and Composition of the RSE “Kurmangazy Kazakh National Conservatory” under the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan.

Official Reviewers:

1. **Dina Konstantinovna Kirnarskaya** – Doctor of Art Studies, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Music History, and Advisor to the Rector, Gnessin Russian Academy of Music, Moscow, Russia;
2. **Umitzhan Rakhmetullovna Dzhumakova** – Doctor of Art Studies, Professor of the Department of Musicology and Composition, RSE “Kazakh National University of Arts named after K. Baiseitova,” Astana, Kazakhstan.

Scientific Advisors:

1. **Valeria Efimovna Nedlina** – Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor of the Department of Musicology and Composition, RSE “Kurmangazy Kazakh National Conservatory”, Almaty, Kazakhstan;
2. **Marko Kölbl** – Associate Professor, Doctor (PhD), Chair of the Department of Folk Music and Ethnomusicology, University of Music and Performing Arts (MDW), Vienna, Austria.

The defense will take place on November “17”, 2025, at 14:00, at the meeting of the Dissertation Council for the defense of dissertations for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty “8D02101 – Musicology”. Venue: Almaty, 59 Tole Bi Street, “Al-Farabi Hall” Conference Room.

The dissertation is available for review at the Scientific Hall of the Library of the RSE “Kurmangazy Kazakh National Conservatory.”

Academic Secretary
Dissertation Council,
Dean of the Faculty of Vocal and Conducting,
Candidate of Art Studies, Professor

_____ A. Bultbayeva

ABSTRACT

**to the text of the doctoral dissertation
prepared by Kalibayeva Aizhan Serikovna
“Versatility in the creational activities of the modern musician
(case study of Kazakh composers)”
submitted for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
by a specialty 8D02101 – Musicology**

Modern art develops under the conditions of intercultural integration and the expansion of genre boundaries, which determines the demand for a versatile type of creative personality that combines the qualities of a composer, performer, researcher, and educator. Versatility is interpreted not only as professional multidisciplinary, but also as the ability for a holistic worldview and the integration of cultural codes. In Kazakhstani musical culture, it manifests both as an individual quality and as a sociocultural resource formed at the intersection of traditional culture, the Soviet educational model, and globalization processes.

Relevance of the research. The versatility of the creative personality is a complex and multifaceted phenomenon that has attracted sustained interest in musicology, cultural studies, philosophy of art, and related disciplines. Versatility is understood not only as the ability to organically combine various spheres of activity – composition, performance, pedagogy, research, and organization – but also as the expression of holistic artistic thinking that embraces a wide range of stylistic and genre registers. Historically, versatility was a characteristic feature of traditional art and oral musical culture, where the creator combined several functions within one person; however, in the modern era it gradually gave way to narrow specialization. The contemporary socio-cultural situation, associated with postmodernism and globalization, returns versatility to the center of attention as a key characteristic of the modern musician, manifested in multifunctionality, inter-genre interaction, and the polystylistic nature of artistic language.

For Kazakhstan, this topic has particular significance, since versatility here has deep historical and cultural foundations, going back to the syncretic forms of traditional art. In the 20th century, it was manifested in the work of leading representatives of the Kazakhstani school of composition, who combined different professional roles, while in the 21st century it has acquired a new resonance under the conditions of globalization. The most vivid embodiment of versatility is found in the work of Gulzhan Uzenbayeva, who organically combines compositional, performance, and pedagogical activities. The analysis of her experience makes it possible to consider versatility not only as an individual quality but also as a significant category of musical style, as a form of cultural adaptation, and as a strategy of self-realization in the conditions of multiculturalism and historical transformation.

Research aim – to identify and systematically analyze the forms of manifestation of versatility in musical art as a significant phenomenon of contemporary culture, based on the works of Kazakhstani composers, in particular Gulzhan Uzenbayeva.

To achieve this aim, the following **objectives** were set:

- to analyze the essential characteristics and conceptual aspects of versatility in the context of postmodern artistic culture;
- to determine the role of the versatile creative personality in the development of musical art in Kazakhstan;
- to identify and test methodological approaches to studying the phenomenon of versatility on the basis of Gulzhan Uzenbayeva's work.

Research object – the versatility of the creative personality and style as a trend in contemporary musical art.

Research subject – the forms and characteristics of the manifestation of versatility in the style and creative activity of Kazakhstani composers, exemplified by Gulzhan Uzenbayeva.

Research material includes theoretical and empirical data that make it possible to consider versatility as an interdisciplinary phenomenon. The theoretical basis consists of works in musicology, cultural studies, sociology, the psychology of creativity, and gender studies. Particular attention is devoted to the analysis of Gulzhan Uzenbayeva's legacy (piano works, chamber ensembles, symphonic compositions, arrangements), in which the key features of her versatility are manifested. The empirical basis comprises biographical materials, interviews, critiques, archival sources, as well as sociological and statistical data on women composers in Kazakhstan and other countries.

Research methodology is based on a combination of general scientific, specialized, and interdisciplinary methods, determined by the complex nature of the phenomenon of versatility. The approach relies on methodological pluralism within the postmodern scientific paradigm, which integrates the principles of musicology, the psychology of creativity, neuropsychology, philosophy, and sociology. Methods of analysis and synthesis, holistic analysis of a musical work, as well as historical and hermeneutic approaches were applied. The study also employed comparative-historical methods and gender analysis, including statistical and sociological research and interviews with women composers. This set of methods made it possible to consider versatility as a cultural and cognitive phenomenon manifested in style, thinking, and professional activity.

Theoretical basis of the research relies on a wide range of interdisciplinary approaches that reflect the specificity of versatility as a cultural and professional phenomenon. As the methodological foundation, works devoted to the very category of versatility and its manifestations in musical culture were used (N. Gavryushin, N. Goncharenko, V. Garpushkin, Yu. Tolkachyov, M. Kruglova). The analysis of the artistic practice of versatile personalities is based on the musical-analytical tradition (B. Asafiev, V. Zuckerman, L. Mazel).

In the study of performance, the concepts of N. Korykhalova, A. Rubinstein, and A. Alekseev are taken into account. A significant place is occupied by the study of Kazakhstani musicology (A. Mukhambetova, V. Nedlina, T. Jumaliyeva, S. Yelemanova), which reflects on the interaction between traditional and academic cultures.

Cultural and semiotic approaches (Yu. Lotman, G. Orlov, A. Losev) make it possible to consider versatility in the context of the interaction between oral and written types of culture. An essential role is played by psychological studies of musical thinking (B. Teplov, S. Rubinstein, D. Kimnarskaya, V. Petrushin). The gender dimension is represented in the works of S. McClary, M. Citron, E. Koskoff, as well as Kazakhstani researchers (S. Kuzembay, N. Ketegenova, U. Jumakova).

The degree of scientific development of the research topic. The phenomenon of the versatility of the creative personality has been studied in philosophy, cultural studies, musicology, psychology, and sociology. In the philosophical and cultural tradition, it is interpreted as a manifestation of a holistic worldview and synthetic thinking (N. Berdyaev, S. Turaev, et al.). In recent decades, an independent scholarly direction has emerged, viewing versatility as a professional strategy and an artistic stance (N. Gavryushin, N. Goncharenko, V. Garpushkin, Yu. Tolkachyov, M. Kruglova). In musicology, versatility is associated with postmodern polystylism and the individuality of the author's thinking (A. Losev, Yu. Kholopov, A. Schnittke).

The sociological approach (T. Adorno, I. Zemtsovsky, V. Yunusova) links versatility with changes in the professional field and forms of musical communication. A significant contribution to the understanding of this topic has been made by works on performance (A. Rubinstein, A. Alekseev, A. Dossaeva, A. Mukhitova, A. Nusupova), as well as by studies of the Kazakhstani school of music (V. Nedlina, T. Jumaliyeva, S. Yelemanova).

The comprehensive study of versatility is based on the psychology of creativity (C. Seashore, H. Eysenck, B. Teplov, D. Kimnarskaya, V. Petrushin), which makes it possible to view it as a result of interdisciplinary thinking and multi-profile giftedness. An important direction is also gender analysis (S. McClary, M. Citron, E. Koskoff), while in Kazakhstani scholarship this is represented by the works of S. Kuzembay, U. Jumakova, N. Ketegenova, and S. Utegaliyeva.

Scientific novelty of the research lies in the fact that, for the first time, an interdisciplinary analysis of the phenomenon of versatility in Kazakhstani musical culture has been carried out, incorporating concepts from musicology, psychology, and sociology. A methodology has been developed for analyzing versatility as a complex category that includes style, professional multidisciplinaryity, and the cognitive features of creative thinking. The concept of versatility in relation to contemporary musical culture has been clarified, and its key characteristics have been identified – multidisciplinaryity, stylistic

syncretism, flexibility of thinking, and the integrative capacity of cultural codes. A substantial corpus of sources has been introduced into scholarly circulation (biographical data, analytical and critical materials, statistical information). A classification of musical genres and performance practices of Turkic-speaking peoples according to gender has been proposed. A comprehensive analysis of Gulzhan Uzenbayeva's work has been undertaken, allowing her to be regarded as a representative example of versatility in compositional, performance, and pedagogical spheres.

Main provisions to be defended:

1. The versatility of the creative personality represents a complex phenomenon that includes not only multifunctionality but also the features of thinking that ensure the integration of different types of musical experience;
2. The historical and cultural evolution of versatility reflects the transition from intuitive multitasking to a conscious professional strategy consolidated in institutional practice;
3. The cognitive basis of versatility is manifested in the plasticity, multitasking, and associativity of musical thinking, which confirms its interdisciplinary nature;
4. In Kazakhstani music, versatility has been formed as a result of the interaction of traditional culture, the Soviet educational model, and contemporary artistic practice;
5. Women's involvement in compositional creativity in Kazakhstan is a unique socio-cultural phenomenon, supported by ethnocultural ideas about the role of women in art;
6. The work of Gulzhan Uzenbayeva demonstrates versatility as the organic combination of compositional, performance, and pedagogical activities;
7. The compositional style of Gulzhan Uzenbayeva is based on intercultural dialogue, combining the Kazakh intonational tradition with contemporary forms of academic composition.

Approbation and implementation of the research results. The main provisions of the dissertation were presented in reports at international conferences, published in four scientific articles in journals recommended by the Committee for Quality Assurance in Science and Higher Education of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, as well as in one publication in a journal indexed in the Scopus database. The obtained results have been implemented in the educational process and performance practice, and have also found application in compositional creativity.

List of publications on the dissertation topic:

- a) **in journals recommended by the Committee for Quality Assurance in Science and Higher Education of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan:**

1. Kalibayeva A., Imayo A. *Culture Management Through the Prism Achievements of Kazakhstan Art* // Central Asian Journal of Art Studies (CAJAS), T. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts. – 2021. – Vol. 6. – No. 4. – Pp. 104-121. DOI: <https://doi.org/10.47940/cajas.v6i4.492>
2. Kalibayeva A. S., Nedlina V. E. *The Role of Kazakhstani Musicology in the Transformation of National Identity* // Keruen. – 2024. – Vol. 82. – No. 1. – Pp. 336-353. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2024.1-26>
3. Kalibayeva A., Onalbayeva K. *In Search of Versatility: The History of Music Through the Prism of Musicians' Specialization* // Saryn. – 2024. – Vol. 12. – No. 4. – Pp. 20-38.
DOI: <https://doi.org/10.59850/SARYN.4.12.2024.219>

b) in the Scopus database:

4. Kalibayeva A., Nedlina V., Somov A. *The Energy of "Female" Music: Gender Statistics and Cultural Prerequisites for Gender Equality Among Kazakh Composers* // Musicologist. – 2025. – Vol. 9. – No. 1. – Pp. 121-157. DOI: <https://doi.org/10.33906/musicologist.1368755>

**c) in the proceedings of international scientific conferences
and scientific-methodological publications:**

5. Kalibayeva A. *The Composer-Performer in Contemporary Art of Kazakhstan. On the Question of the Versatility of Creative Activity* // Bulletin of Music Science. – 2021. – Vol. 9. – No. 3. – Pp. 101-109. DOI: <https://doi.org/10.24412/2308-1031-2021-3-101-109>
6. Kalibayeva A. *Universalism of Creative Personality (on the Example of Gulzhan Uzenbayeva)* // Bulletin of NAS RK. – 2021. – Vol. 4. – No. 392. – Pp. 205-211. DOI: <https://doi.org/10.32014/2021.2518-1467.155>
7. Kalibayeva A. *Versatility of the Creative Personality (on the Example of Gulzhan Uzenbayeva)* // In: *Transformation of National Values in Contemporary Stage and Screen Art. Proceedings of the International Conference.* – 2021. – Almaty: Print Express. – Pp. 242-258.
8. Kalibayeva A. *Women Composers in Kazakhstan and in the World: A Statistical Study* // In: *Yerkegali Rakhmadiev. The 21st Century. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference.* – 2022. – Almaty: Kurmangazy Kazakh National Conservatory. – Pp. 91-99.
9. Kalibayeva A. S., Nedlina V. E., Koilybayeva M. T., Trutneva T. V. *Transformations of National Style in the Dialogue of Cultures: Two Types of Composition in Kazakh Music* // Problemy muzykal'noj nauki / Music Scholarship. – 2022. – No. 2. – Pp. 31-46.
DOI: <https://doi.org/10.17674/2782-3601.2022.2.031-046>
10. Kalibayeva A. *"Fantasy for Piano" by Gulzhan Uzenbayeva* // In: *National Piano Schools: A Scientific and Methodological Manual for Students of the "Special Piano" Program (Undergraduate).* – 2025. – Vol. 1. – Almaty; Saratov; Tashkent. – Pp. 33-45.

Structure of the dissertation. In accordance with the stated aim and objectives, the structure of the work includes the Introduction, three Chapters, the Conclusion, and the List of References.

In the **Introduction**, the relevance and scientific novelty of the research are substantiated; the object, subject, aims, and objectives of the study are defined; the methodological foundation of the work is outlined; and the main provisions submitted for defense are presented.

Chapter One: “Versatility: Definition, Historical Evolution, and Cognitive Foundations” consists of three subsections and reveals the theoretical and methodological basis of the research. *The first subsection*, “Versatility of the Creative Personality: Definition and Typology,” compares different approaches to its interpretation in philosophy, cultural studies, musicology, and psychology, and formulates the author’s concept of versatility as a multifaceted phenomenon that unites cognitive, professional, and cultural dimensions. *The second subsection*, “The Historical Evolution of Versatility: Specialization and the Transformation of Musical Roles,” traces the historical forms of versatility. It shows how versatility manifested itself in the syncretic forms of traditional art and in the figure of the versatile musician, who combined compositional, performance, and pedagogical functions. Further, its development in the academic tradition of the Modern era is examined, as well as the new outlines it acquired under the conditions of the postmodern artistic paradigm and globalization processes. *The third subsection*, “Versatility in Music as a Cognitively Determined Phenomenon,” focuses on musical thinking as the foundation of the creative process. Psychological and neuropsychological mechanisms that ensure its multidimensionality, plasticity, and integrative character are discussed. Particular emphasis is placed on the interrelation of talent, improvisational and interpretative skills with the formation of the versatile type of musician, which allows versatility to be understood as a fundamental characteristic of professional consciousness.

Chapter Two: “The Musician’s Versatility in the Context of Social Groups: Gender and Historical-Cultural Aspects” considers versatility as a socially and culturally determined phenomenon manifested in historical, ethnic, and gender contexts. Particular emphasis is placed on Kazakhstani musical culture, where versatility is formed on the basis of the synthesis of the nomadic tradition, the Soviet educational system, and globalization processes. *The first subsection*, “Versatility in the Work of Kazakhstani Composers,” is devoted to analyzing the versatile qualities of composers who combine different professional roles and functions, which makes it possible to identify the specific features of the development of the national school of composition. *The second subsection*, “The Musician’s Versatility in the Context of Social Groups (Gender and Historical-Cultural Aspects),” focuses on women composers, their cultural prerequisites, professional strategies, and features of creative self-realization. The study draws on statistical data, sociological surveys, and interviews, which made

it possible to compare gender patterns in Kazakhstani academic music with global trends. As a result, it is shown that women's participation in the musical culture of Kazakhstan has stable historical and cultural roots, and versatility manifests itself both in individual style and in the social models of creative behavior.

Chapter Three: “The Creative Work of Gulzhan Uzenbayeva as a Manifestation of the Versatility of the Creative Personality” comprises two subsections and is entirely devoted to a comprehensive examination of her activity. *The first subsection*, “Compositional, Performance, and Pedagogical Activity of Gulzhan Uzenbayeva as a Manifestation of the Unity of the Creative Personality,” considers versatility through three interrelated spheres of her professional activity – composition, performance, and pedagogy. The stages of the formation of her individual style, the specificity of her compositional thinking, and the features of stylistic synthesis are revealed. Her performance strategy and interpretative principles are analyzed, as well as her pedagogical concept, which is based on the continuity of traditions and the integration of experiences from various fields of creative practice. *The second subsection*, “The Versatility of Gulzhan Uzenbayeva’s Compositional Thinking and Style,” focuses on the analysis of her creative method and stylistic features. The national-intonational foundation and processes of ethnocultural integration are examined, along with manifestations of polystylism and genre transformations, the image of time and philosophical concepts in her works, the stage thinking of the composer-performer, and the dramaturgy of chamber forms. It is shown that versatility in her music is expressed in the organic combination of local and global elements, in the dialogue between the Kazakh tradition and European genre models, and in contemporary compositional techniques. Such a synthesis gives G. Uzenbayeva’s artistic system uniqueness and significance in both the national and the global cultural context.

Conclusion summarizes the results of the study of the versatility of the creative personality as a multifaceted phenomenon that encompasses professional, cognitive, and cultural dimensions. It is shown that versatility manifests itself not only in the combination of different functions but also in a special type of thinking based on the ability to integrate diverse forms of musical experience. Its historical and cultural evolution is traced: from the syncretic unity of the functions of composer, performer, and teacher in traditional culture to a conscious professional strategy in academic music.

The interdisciplinary approach made it possible to clarify the cognitive foundations of versatility, associated with the plasticity, multitasking, and associativity of musical thinking. It was revealed that the specificity of versatility in Kazakhstani culture is formed at the intersection of the traditional model, the Soviet academic school, and post-Soviet transformations, which gives it the character of cultural synthesis.

An important result was the identification of the typological features of versatile personalities who combine compositional, performance, pedagogical,

scholarly, and administrative activities. Of particular significance is the gender aspect: the high degree of women's participation in the academic tradition in Kazakhstan is explained both by institutional factors and by ethnocultural traditions. In this context, a classification of musical genres and performance practices of Turkic-speaking peoples according to gender has been proposed, which makes it possible to analyze more deeply the gender patterns of musical culture.

A key example of the individual embodiment of versatility is recognized in the creative work of Gulzhan Uzenbayeva, in which compositional, performance, and pedagogical activities are organically combined. Her compositions demonstrate genre diversity, stylistic flexibility, stage thinking, and philosophical orientation, uniting tradition and innovation, the national and the global, the academic and the experimental. Thus, versatility is understood as both an aesthetic paradigm and a professional strategy of contemporary music, determining the development of the Kazakhstani academic tradition in the global context.